

واژه‌نامه الفبایی - موضوعی
گوش گلهداری

دکتر نظام عمادی

فرخی
شیراز ۱۳۹۸

سرشناسه: عمادی، نظام
 عنوان و نام پدیدآور: واژه‌نامه الفبایی-موضوعی گویش گله‌داری / نظام عمادی
 مشخصات نشر: شیراز: شیراز: فرخ‌پی، ۱۳۹۸
 مشخصات ظاهری: ۳۹۸ ص
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۵۷-۱۰-۵
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۹۳
 موضوع: گله‌دار
 موضوع: Galedar (Iran)
 رده‌بندی کتبی: PIR ۲۷۸۶
 رده‌بندی دیوین: ج فا ۹۴
 شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۹۲۳

شیراز، صدرا، بولوار مولانا، خیابان ارم
 تلفن: ۰۹۱۷۴۷۴۱۸۷۱ رایانامه: farrokhpess@gmail.com

شمارگان: ۱۰۰۰	نام کتاب: واژه‌نامه الفبایی-موضوعی گویش گله‌داری
نوبت چاپ: ۱۳۹۸	مؤلف: دکتر نظام عمادی
چاپ: صداقت	ناشر: فرخ‌پی
قیمت: ۶۰,۰۰۰ تومان	طرح جلد: گروه طراحی هفت
ISBN: 978-622-9557-10-5	شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۵۷-۱۰-۵

همه حقوق این کتاب محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیش گفتار
۱۵	مقدمه
۱۵	وضع جغرافیایی
۱۷	وضعیت تاریخی و فرهنگی
۱۷	مذهب
۱۹	اقوام و گویش ها
۱۹	آثار باستانی گله دار
۲۰	گله دار به روایت تاریخ
۲۱	اسیر
۲۲	آثار باستانی دهستان اسیر
۲۷	فال
۲۹	بزرگان و دانشمندان علوم اسلامی بخش گله دار به پیشین
۳۰	نشانه ها و نویسه ها
۳۰	همخوان ها
۳۱	واکه ها
۳۱	نشانه های قراردادی
۳۵	واژه نامه الفبایی
۱۸۱	واژه نامه موضوعی
۱۸۱	اندام بدن و وابسته ها
۱۸۴	پزشکی
۱۸۹	نسبت های خانوادگی
۱۹۰	ایزار، دستگاه، لوازم

۱۹۷	مواد
۱۹۸	پیشه‌ها و مشاغل
۱۹۹	ساختمان و معماری
۲۰۲	پوشاک، پوشن، آذین
۲۰۵	گیاهان
۲۱۵	کشاورزی و وابسته‌ها
۲۱۸	خوراک و وابسته‌ها
۲۲۲	جانوران
۲۳۰	صدان، جانوران
۲۳۱	اتباع، ام‌اوا، صوت
۲۳۳	طبیعت و زمان
۲۳۸	عدد
۲۳۸	واحد شمارشی، مال و دارایی
۲۴۰	آیینی
۲۴۴	بازی، بزمی، رزمی
۲۴۹	صفت/ قید
۲۵۸	قید مختص
۲۶۱	حروف اضافه، ربط و ضمیر
۲۶۲	اسم
۲۶۹	مصدر - فعل ساده
۲۷۲	مصدر - فعل مرکب
۲۷۸	مصدر - عبارت فعلی
۲۷۹	فعل - گذشته ساده
۲۸۴	فعل - گذشته استمراری
۲۸۹	فعل - گذشته نقلی
۲۹۴	فعل - گذشته نقلی استمراری
۲۹۴	فعل - گذشته بعید
۲۹۵	فعل - گذشته التزامی

۲۹۶	فعل - گذشته مستمر
۲۹۶	فعل - حال / مضارع اخباری
۳۰۳	فعل - حال / مضارع التزامی
۳۱۰	فعل - حال / مضارع مستمر
۳۱۰	فعل - امری و نهی
۳۱۷	فعل - مجهول
۳۱۸	کنایه، اصطلاح، مثل
۳۲۵	جمله‌های نمونه
۳۶۹	استان
۳۹۳	ک بنامه

پیش‌گفتار

مطالعه و بررسی نگارنده درباره گویش گله‌داری از سال ۱۳۸۵ خورشیدی آغاز شد. پس از طی یک سال و اندی، مجوز چاپ کتاب «گویش گله‌دار» به شماره ثبت ۵۱۸۰۲ در تاریخ ۱۳۸۶/۱۰/۱۵ از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی گرفته شد. اما کتاب به دلیل حجم زیاد و گرای کاملاً و نبود سود و صرفه اقتصادی توسط ناشر آن، چاپ نشد. از آن تاریخ، چند سال وقفه تحقیقاتی و اشتغال به شغل و درگیری ادامه تحصیل دانشگاهی خود برای مقطع دکتری در رشته زبان‌شناسی و سبب‌های روی داد. پس از سپری شدن این دوره تحصیلی، دو مقاله درباره گویش گله‌داری به‌شماره ۱۳۹۳ و ۱۳۹۵ به ترتیب تحت عناوین «واج‌شناسی گویش گله‌داری و ساختار نحوی» و «دستگاه فعل در گویش گله‌داری» در مجله‌های ایرانی چاپ شد. در کتاب حاضر، واژه‌نامه گویش گله‌داری به صورت الفبایی و موضوعی نوشته شده است و به همراه آن مثال‌ها و تدریجی بسیاری به صورت جمله به خط فارسی و خط آوانگاری بین‌المللی نوشته شده است که به یک جمله پایانی آن از وبگاه فرهنگستان زبان و ادب فارسی - کتابچه راهنمای گردآوری گویش‌ها برای گنجینه گویش‌های ایرانی - گرفته شده است و افزون بر این، یک نمونه داستان به گویش گله‌داری و به خط فارسی و آوانگاری به همراه ترجمه فارسی و انگلیسی آن آورده شده است. تا جایی که قضاوت و چه در نظر آید!

در بررسی و پژوهش‌های میدانی از گویش‌ها و لهجه‌های منطقه مطالعات کتابخانه‌ای از نوشته‌ها و مدارک، تحقیق و جست‌وجو درباره گویش‌های اسیری، گله‌داری، بویراحمدی و سنجش و مقایسه آن‌ها با یکدیگر در سطوح مختلف آوایی، واژگانی و نحوی به این نتیجه‌گیری دست یافتیم که گویش گله‌داری ضمن اینکه همانندی‌های بسیاری در واژگان و ساختار فعلی با گویش لری کهگیلویه و بویراحمد دارد، اثرپذیری فراوانی نیز در چند سده اخیر از گویش‌های منطقه داشته است؛ چنانچه می‌دانیم همه گویش‌ها و زبان‌های ایرانی از یک ریشه هستند و در روزگاران پیشین از همسانی‌های بیشتری نیز برخوردار بوده‌اند. با این حال، هر زبان و گویشی، سیر تاریخی و سرگذشت تغییر و تحول خود را دارد و شیوه‌های فراگیر و جهانی ارتباطات و رفت‌وآمدها، باعث تغییر و دگرگونی محسوس یا نامحسوس میان نسل‌های

پیشین و کنونی گویشوران آن گویش خواهد شد. شایسته و خردمندانه است که در حد توان، همه با بخش بیشتر گویش و زبان ثبت و ضبط شود تا آیندگان از آن بدانند و اندوخته‌ای برای جویندگان علم و دانش و پویندگان شناخت و معرفت باشد.

گویش گله‌داری دربرگیرنده گویشوران دهستان گله‌دار و فال (به جز دو روستای کارون و چاه‌دروا) است. در این کتاب، کوشش شده است در حد امکان از گویشوران شهر گله‌دار استفاده شود. یادآوری این نکته لازم است که تفاوت آوایی اندکی که در پارهای از واژگان در میان گویشوران این گویش دیده می‌شود، امری طبیعی است. چنین چیزی در میان همه گویش‌ها / لهجه‌های همسایه و همجوار، در سراسر دنیا وجود دارد و به ذات زبان و ارتباطات مربوط می‌شود. شاید بتوان مهمترین تفاوت میان گویشوران گله‌دار و فال را در کاربرد بیشتر نشانه گذشته‌ساز [est-] گویشوران گله‌دار دانست که گویشوران فال به ازای آن [id-] «-ید» به کار می‌برند. مردم دهستان فال اینک به گویش گله‌داری سخن می‌گویند. اما تا سده پیشین مانند «اسیر» گویشی از گویش‌های لارستان داشته است. همچنین اهالی «ده نو» در بیشتر موارد از واکه مرکب /ay/ به جای /ey/ استفاده می‌کنند. بررسی تفاوت‌ها و دگرگونی‌های آوایی و واژگانی در منطقه روستاهای همسایه نیاز به تحقیق و پژوهش جداگانه دارد که این کتاب می‌تواند بستر و مرجعی برای مطالعات بیشتر و سنجش گسترده‌تری باشد. افزون بر این، تا چندین دهه پیش، کلیمیان در گله‌دار زندگی می‌کردند و کنیسه و آداب و رسوم خود را داشتند. متأسفانه شواهدی از گویش ایشان در دست نیست تا بتوان بر پایه آن، تأثیر احتمالی گویش کلیمیان گله‌دار را بر سید اگر آنان نیز همچون کلیمیان شیراز، اصفهان، یزد، کرمان، کاشان، همدان و یا بروجرد به گویش فارسی ایرانی سخن می‌گفته‌اند. از جمله نمونه‌های متفاوت گویش گله‌داری با گویش کهکاریه و بوب‌احمد، موارد زیر قابل ذکر است:

- نشانه جمع در این گویش [al-] و گونه‌های آن نیست.
- واژه‌بست ضمیرهای شخصی پیوسته مفعولی، پیش از ستاک فعل، سمیر، حرف اضافه و یا قید می‌آید. این ویژگی از گویش همسایه گرفته شده است. (این اثرپذیری می‌تواند از نشانه‌های پیوند و ارتباط گفتاری مردم منطقه با یکدیگر در چند سده پیش باشد).
- ستاک ساخت‌های ششگانه فعل کمکی «داشتن» برای زمان‌های «حال مستمر» و «گذشته مستمر» به ترتیب [dakor] «دار» و [dakor-es] «داشت» است.
- نشانه نهی [ma-] «نَه» است.

- در پایان اسم‌های خاص، پسوندهای تصغیر و تحبیب [-u] و [-ow] بسیار به‌کار می‌رود. (از ویژگی‌های گویش‌های مناطق ساحلی جنوب ایران است.)

- همخوان (صامت) [q] «ق، غ» کاربرد بسیار اندکی دارد و به جای آن معمولاً همخوان‌های [k] «ک»، [x] «خ» یا [g] «گ» به کار می‌رود. (از ویژگی‌های گویش‌های مناطق ساحلی جنوب و جنوب شرقی ایران است.)

- [θ] «ث» در پاره‌ای از واژه‌ها دیده می‌شود.

سخنی با خوانندگان

بررسی زبان‌شناختی و علمی یک زبان، تنها گردآوری واژگان آن زبان نیست. هر زبانی از سه دستگاه و نظام آوایی، واژگانی و دستوری برخوردار است. برای توصیف زبان باید هر یک از این دستگاه به طور دقیق بررسی و جستجو شوند که مستلزم مطالعه، دقت، شکیبایی، پرسش و پاسخ و صرف وقت و کوشش است.

برای یک کار علمی، باید از ابزار علمی نیز بهره برد. در زبان‌شناسی برای نوشتن تلفظ آواها و واژه‌ها از خط آوانگار بین‌المللی (International Phonetic Alphabet) استفاده می‌کنند. ویژگی این خط این است که هر کس در سراسر دنیا که سواد متوسطی داشته باشد، می‌تواند با مراجعه به راهنمای نشانه‌ها درست و دقیق واژه را بیابد و یا حتی ادا کند. با این حال در این کتاب، برای آسانی و راحتی کسانی که در نظر ایشان، خط آوانگار سخت می‌نماید، از خط فارسی نیز برای نوشتن تلفظ واژه‌ها استفاده شده است. همچنین از نوشتن همخوان چاکنایی در آغاز واژه‌هایی که با واکه شروع می‌شوند خودداری شده است.

شاید بتوان گفت در همه زبان‌ها و گویش‌ها، میان نسل کنونی و نسل‌های پیشین تفاوت‌هایی هرچند جزئی در تلفظ واژگان و ساختار جمله‌بندی وجود دارد. امروزه با همگانی شدن آموزش و تحصیلات علوم در مدرسه و دانشگاه، افزایش سهولت و آسانی رفت‌وآمد، وجود رسانه‌های گروهی مانند رادیو، تلویزیون، ماهواره، اینترنت، روزنامه و مجلات، بر روند تغییر و دگرگونی شتاب بسیاری داده است. در این کتاب، زبان و گفتار پیشینیان و افراد کهنسال مورد مطالعه و جستجو بوده است.

زبان‌ها و گویش‌های ایرانی از یک اصل و ریشه هستند. همه این زبان‌ها و گویش‌های ایرانی، گونه‌هایی از یک زبان مادر و کهن است. بنابراین شباهت و همسانی‌های واژگانی، صرفی و نحوی میان آن‌ها امری طبیعی است. اما نکته مهمی که بدان پرداخته نشده و مورد

بی‌توجهی قرار گرفته و -متأسفانه گویشوران برخی گویش‌ها و زبان‌ها را دچار شبهه، گمان و کژتابی کرده است-، این است که زبان و گویش خود را با فارسی تهرانی مقایسه کرده‌اند. حال آنکه زبان فارسی نیز گویش‌ها و لهجه‌های بسیاری دارد که آن‌ها نیز در معرض کاهش، دگرگونی و یا نابودی است. افزون بر این، زبان فارسی نوشتاری در طی سده‌ها تغییر بسیاری یافته است. با بررسی و مطالعه گویش‌ها و زبان‌های ایرانی، همسانی و شباهت‌های واژگانی و ساختاری بسیاری را در متون ادبی و کلاسیک فارسی و گویش‌ها و زبان‌های ایرانی می‌توان یافت. گرچه در فارسی رسمی نوشتاری یا گفتاری، واژه‌های ناب فارسی کمتر استفاده می‌شود، خوشبختانه بسیاری از واژه‌های ناب در گویش‌ها و زبان‌های ایرانی حفظ شده‌اند. از این رو، در گویش گله‌داری نیز واژه‌های اصیل فارسی نگاه داشته شده است و همچنان کاربرد دارد.

کتاب گویش گله‌داری دارای دو واژه‌نامه الفبایی و موضوعی است. در واژه‌نامه موضوعی سعی شده است واژه‌ها بر اساس عنوان و وابسته‌های آن دسته‌بندی شوند. بی‌گمان واژه‌هایی یافت می‌شوند که می‌توان به موضوع‌ها و عناوین دیگر نیز طبقه‌بندی کرد که تنها یکی از آن‌ها مورد نظر بوده است. افزون بر این، کوشیده شده است واژه‌هایی نوشته شوند که با معادل آن‌ها در زبان فارسی معنی، صورت آوایی، واژگانی یا معنایی دارند. همچنین برای نمونه و آشنایی خواننده با ساختارهای رایج در گویش گله‌داری، دو فعل «رفتن» و «گفتن» در همه زمان‌ها صرف شده است و از دیگر افعال نیز بیشتر در دو ساخت اول شخص مفرد و سوم شخص مفرد استفاده شده است.

شوربختانه در این مرز و بوم، پشتیبانی و حمایت کارساز از سوی دولت به پژوهشگران مستقل نمی‌شود. و از همه بدتر و زشت‌تر، عدم نظارت و ساله‌ها، پایان‌نامه‌ها و کتاب‌هاست. موارد اندکی نبوده است که دانشجویان همه یا بخش‌هایی از کار دانشگاهی خود را از تحقیق و پژوهش دیگران کپی‌برداری کرده‌اند و یا اساتید پشت‌میز نشین مراکز آموزشی و پژوهشی، بدون زحمت سفر به شهر یا روستایی، مبادرت به نوشتن کتاب و مقاله ارائه نمونه داده‌های گویشی کرده‌اند. استفاده از چارچوب و الگوی کار دیگران، چه از سر فرم و صورت و محتوا بدون ذکر نام که دیگر امری رایج گشته است. در مواردی هم حتی از زبان‌شناسان فرنگی که تنش‌ها به تن دانشجویان میهنی خورده، میل و اصرار وافر دارند که خود را پیش‌قراول پژوهش در زبان و گویشی خاص بنمایند بی‌آنکه پرسشی، سوالی از صاحب اثر یا مکاتبه‌ای و گفت‌وگویی با نویسندگان پیشین کرده باشند! به گفته شیخ ابوسعید ابوالخیر، «آن پشه هم تویی، ما هیچ نیستیم، و ما خود در این میان نیستیم.» (اسرارالتوحید)

بی‌گمان خطاهایی در نوشتار صورت گرفته است و یا واژه‌ها و نکته‌هایی نوشته نشده است. آن عزیزانی که می‌خواهند در این دو مورد ارتباط برقرار کنند و نقص و کاستی‌های احتمالی برطرف شود، می‌توانند از طریق این رایانامه nezamemadi2000@gmail.com با این جانب مکاتبه کنند. نکته‌ای را نیز باید به عرض برسانم که پاره‌ای از اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های گویش گله‌داری را تا آنجا که شنیده‌ام و گویشوران گفته‌اند، در این کتاب آورده شده است. اما برای گردآوری همه مثل‌ها، زبان‌زدها و اصطلاحات عامیانه نیاز به تحقیقی جداگانه و جامع‌تر دارد که اگر توان، فرصت و انگیزه‌ای بود، با علاقه‌مندان این موضوع همکاری می‌نمایم.

سپاس و قدردانی

در پایان از همه کسانی که در حد توان، همت و علاقه خود مرا در این پژوهش یاری کرده‌اند، سپاسگزاری می‌کنم. از استادان زیر، تشکر ویژه‌ای دارم. متأسفانه تنی چند از ایشان رخت از این جهان بریسته‌اند. ایشان: پیام‌زاد و روانشان شاد باد؛ احمد ابراهیمی، علی ابراهیمی، عبدالوهاب اسدی، مجید احمدی، قاجاله برومند، محمود حسینی (اسفندیاری)، عباس حقیقی، جعفر خالق‌پناه، خلیل راهیما، قاسم راهیما، علی سالی، سعید شافعی، احمد صادقی، علی صمدی، محمدرقیع طاهری، محمدطاهر طاهری، سید علی، ویاز احمد فرزانه، عبدالمجید قاسمیان، فرید قنبری، علی فتحی، علی فتحی لقمان، علی محمدی، محمد محمودی تبار، علی مقدم، محمدمهدی نوری، محمدنور نوری، اکبر اکبری، علی نعیمی، محمود هرچی‌زاده.

ای بسا هندو و ترک هم‌زبان
ای سواد و ترک چون بیگانگان
پس زبان محرمی خود دیگرست
همدلی از سواد دیرتر است

(مولوی)